

Beschouwing

Israël in het tijdperk-Trump

Een eerste beschouwing

Emma Smit

Wat betekent Trumps aantreden voor de machtsverhoudingen in de Israëlische politiek, en voor premier Netanyahu in het bijzonder? Wat kan worden verwacht van het binnen- en buitenlandbeleid van de Israëlische premier en wat zullen hiervan de consequenties zijn?

Toen Donald Trump op 9 november werd gekozen tot president van de Verenigde Staten, leidde dit tot een vreugdegolf binnen het huidige Israëlische kabinet. Na acht moeizame jaren met Obama voorziet de Israëlische regering gouden tijden met de nieuwe Amerikaanse president die nederzettingen “*no obstacle to peace*” noemt en beloofde de Amerikaanse ambassade van Tel Aviv naar Jeruzalem te verhuizen. Trumps inauguratie op 20 januari vormde het startschot voor een reeks verregerende maatregelen aan zowel Israëlische als Amerikaanse zijde. Zo werden in twee weken tijd prompt 6.000 nieuwe woningen buiten de Groene Lijn aangekondigd.¹ Niet veel later werd de zeer omstreden *Regularisation Law* aangenomen, die met terugwerkende kracht joodse nederzettingen op Palestijns privé-grondgebied legaliseert. En tijdens hun eerste ontmoeting als staatsleiders brak Trump radicaal met de notie van twee staten als enige oplossing voor het Israëlisch-Palestijns conflict, toen hij stelde akkoord te gaan met zowel een twee- als eenstaatoplossing.

Koning van Israël

Benjamin Netanyahu kan met recht de koning van de Israëlische politiek worden genoemd. Dit jaar viert de leider van Likod zijn elfde jaar als premier van Israël. Zijn macht kan moeilijk worden overschat. Zo bekleedt hij naast het premierschap ook de post van minister van Buitenlandse Zaken en Communicatie, en tot voor kort tevens die van Volksgezondheid, Regionale Samenwerking, Economie en Industrie, en Binnenlandse Zaken. Sinds hij aan zijn tweede termijn begon in 2009, overleefde hij meerdere politieke crises en pogingen om hem van zijn troon te stoten. Het resultaat anno 2017: een bij vlagen zeer onpopulaire premier, die er niettemin in is geslaagd een beeld van zichzelf te creëren als enige politicus met de benodigde ervaring om Israël te leiden.² Met dit imago lijkt de in 2012 door *Time* uitgeroepen ‘King of Israel’ zijn macht — in elk geval tot de volgende verkiezingen in 2019 — te hebben geconsolideerd. Toch beloven de komende jaren zwaar te worden voor de conservatieve premier. Dit heeft niet alleen te maken met de corruptieonderzoeken die naar hem lopen maar, paradoxaal genoeg, ook met de mate waarin Trump zich daadwerkelijk de “beste vriend” zal tonen die hij Israël beloofde tijdens zijn campagne.

Nederzettingen

Voorals rechts-nationalistisch Israël ziet reikhalzend uit naar Trumps inlossing van zijn verkiezingsbelofte. De huidige Israëlische coalitie, die bestaat uit uitsluitend (centrum- tot

ultra-)rechtse en religieuze partijen, geldt als (zeer) pro-nederzettingen. Het ultranationalistische HaBayit HaYehudi (Het Joodse Huis) kan zelfs als een directe vertegenwoordiger worden gezien van (een groot deel) van de kolonistengemeenschap. Op de Westelijke Jordaanoever en in Oost-Jeruzalem wonen gezamenlijk meer dan een half miljoen kolonisten, op een totale bevolking van circa 8,6 miljoen Israëliërs (waarvan 20% Israëliisch Arabier).^{3,4}

Netanyahu, die erom bekend staat risicomijdend te zijn, geldt juist als terughoudend op het gebied van nederzettingen. Hij beschouwt zichzelf in eerste instantie als de behartiger van Israël's (strategische) veiligheidsbelangen. Nederzettingen vormen in zijn optiek vooral een (potentiële) bron van onrust en internationale kritiek. Hij voelt dan ook weinig voor het uitbreiden, laat staan annexeren, van bestaande nederzettingen, en ziet het liefst een behoud van de status quo.⁵

Dat wil niet zeggen dat onder zijn bewind geen nederzettingenpolitiek wordt bedreven. Integendeel, Netanyahu maakt graag goede sier met zijn inspanningen voor de kolonisten. Ironisch genoeg stelde juist Obama — zeer kritisch over nederzettingen en absoluut geen vriend van Netanyahu — zijn Israëlische ambtgenoot in staat om de kolonisten te vriend te houden én tegelijkertijd de radicalere bouwplannen tegen te houden door zich te verschuilen achter de kritische Obama-regering.⁶

Hoogtijdagen voor de kolonisten

Met Trumps aantreden is deze 'externe rem' weggefallen. In plaats daarvan dreigt Netanyahu nu te worden geconfronteerd met een situatie waarin hem geen strobreed in de weg wordt gelegd om gehoor te geven aan de meest rechtse stemmen binnen zijn kabinet. En deze stemmen tellen zwaar voor Netanyahu, die ook na 2019 dolgraag aan de macht wil blijven. Uit de vele bouwaankondigingen die hij ondanks zijn persoonlijke reserves groen licht heeft gegeven, blijkt een grote wil om de kolonisten te vriend te houden, alsmede zijn angst voor Naftali Bennett, partijleider van Het Joodse Huis en geducht rivaal van Netanyahu.

Het idee van Trumps presidentschap als een historische kans voor Israël, is echter niet enkel voorbehouden aan Het Joodse Huis, maar wijdverspreid binnen de hele coalitie, inclusief Netanyahu's eigen partij Likoeed. Netanyahu is de eerste Likoeed-leider die zich heeft uitgesproken vóór een tweestatenoplossing, een overtuiging die nog altijd niet breed wordt gedeeld binnen de partij. Integendeel, veel partijgenoten beschouwen 'Judea en Samaria' — de Bijbelse naam voor de Westelijke Jordaanoever — als rechtmatig Israëliisch grondgebied en willen om die reden niets weten van een Palestijnse staat. De groep die Netanyahu tevreden moet zien te houden, is daarmee een stuk groter dan gedacht.

Zijn rechtse partijgenoten en Het Joodse Huis, zich maar al te bewust van Netanyahu's netelige positie als gevolg van de corruptieonderzoeken, grijpen iedere mogelijkheid aan om de premier voor het blok te zetten. De elkaar in hoog tempo opvolgende bouwaankondigingen, oproepen tot annexaties van nederzettingen alsmede de *Regularisation Bill* moeten in dit licht worden gezien. De tactiek lijkt te werken: waarschuwde Netanyahu in november vorig jaar nog dat de omstreden wet Israël bij het

Internationaal Strafhof zou doen belanden, in februari werd deze na stemming alsnog aangenomen.⁷

Dat het Hooggerechtshof de wet “100% zeker zal afkeuren”, maakt voor Netanyahu’s opposanten niet uit.⁸ Gezien als een evidente knieval voor Het Joodse Huis, benadrukt het voor hen alleen maar hoe ver Netanyahu bereid is te gaan om zijn rechtse achterban te vriend te houden. Zoals de Israëlische NGO Peace Now schrijft: *“Tonight it became clear that Netanyahu is willing to compromise the future of both Israelis and Palestinians in order to satisfy a small group of extreme settlers for the sake of his own political survival”*.⁹ Ook internationaal kan de wetsaankomst rekenen op kritiek; onder andere de Verenigde Naties en Europese Unie spraken zich in harde bewoordingen uit. De wet, behalve illegaal, staat lijnrecht tegenover de heersende consensus in het Westen over twee staten als enige oplossing voor het Israëlisch-Palestijns conflict.

Het einde van de tweestatenoplossing?

Trump nam deze week resoluut afstand van deze notie toen hij stelde “blij te zijn” met de oplossing “waar beide partijen blij mee zijn”, of dit nou één of twee staten betreft. Dit geldt als een radicaal vertrek van 15 jaar Amerikaans Midden-Oostenbeleid, waarin het uitgangspunt steeds een tweestatenoplossing is geweest. Wat betreft de nederzettingen vroeg Trump zijn Israëlische ambtgenoot *“to hold off a little bit”*.

Op het eerste gezicht lijkt het een droomscenario dat Netanyahu Trump zelf had kunnen influisteren: een verwerping van de tweestatenoplossing als enige oplossing en tegelijkertijd een (subtielere) ‘externe rem’ op nederzettingen. Toch gaat er een (groot) risico schuil in Trumps ogenschijnlijk tegenstrijdige boodschap, en de vraag is in hoeverre Netanyahu deze echt verwelkomde. Wat Trumps ware intentie was, en of en in hoeverre zijn boodschap vooraf was afgestemd met Netanyahu, blijft ongewis. Twee mogelijke scenario’s worden hieronder besproken.

In het eerste scenario zouden Trumps woorden kunnen worden opgevat als een blijk van (grenzeloze) vriendschap en loyaliteit jegens Israël. Meer dan Trump zelf — die in tegenstelling tot veel van zijn partijgenoten geen diepgewortelde religieuze gevoelens koestert voor Israël — kan dit een wens zijn geweest van zijn omgeving: schoonzoon Jared Kushner — door Trump aangewezen als *peace broker* — alsook ambassadeur David Friedman gelden als zeer pro-Israël. Trump zou dit genereuze gebaar tevens kunnen gebruiken als *quid pro quo* voor latere Israëlische concessies, bijvoorbeeld in het geval van vredesonderhandelingen.

Een alternatieve lezing gaat niet zozeer uit van een daad van vriendschap of onverdeelde loyaliteit, maar van Trumps voorliefde voor winnen. Door Netanyahu de Amerikaanse oplegging van een tweestatenoplossing te ontnemen, dwingt Trump de premier kleur te bekennen en op basis daarvan te handelen. Het beoogde resultaat in dit scenario is niet meteen duidelijk, maar ook hier kan Trumps voornemen om te slagen waar zijn voorgangers faalden — vrede bewerkstelligen in het Midden-Oosten — als uitgangspunt worden genomen.

Iran

Behalve in het Midden-Oosten-vredesproces, neemt Trump ook een duidelijke positie in met betrekking tot Iran. Netanyahu's idee van de sjiitische grootmacht als existentiële dreiging vindt weerklank van links tot rechts, een zeldzaam fenomeen in het politiek verdeelde Israël. Zorgen zijn er, onder meer, over Irans nucleaire ambities en zijn banden met Hezbollah en Hamas. Kent Netanyahu op het gebied van nederzettingen zijn reserves, als het om Iran gaat behoort hij, in ieder geval retorisch, tot de *hardliners*. Hij heeft meerdere malen aangedrongen op een heropening van het P5+1-akkoord dat in 2015 onder leiding van de Verenigde Staten werd bereikt. De oppositie heeft daarentegen liever dat het akkoord met rust wordt gelaten, omdat dit anders onherroepelijk zal leiden tot spanningen tussen Iran en de Verenigde Staten. Een mening die wordt gedeeld door IDF-stafchef Gadi Eizenkot. Hij stelt dat het grootste gevaar niet schuilt in Irans nucleaire ambities, maar in zijn streven naar regionale hegemonie.¹⁰

Of Netanyahu daadwerkelijk inzet op heropening van het akkoord, en daarmee het advies van zijn stafchef in de wind slaat, is maar zeer de vraag. Aannemelijker is dat hij — in lijn met Eizenkots boodschap — een krachtig optreden verlangt van de Verenigde Staten als contragewicht voor Irans machtsvertoon in het Midden-Oosten. Een wens die in meer of mindere mate wordt gedeeld door omringende soennitische landen. In beide gevallen lijkt Netanyahu in Trump zijn ideale partner te hebben gevonden. De laatste noemde het nucleaire akkoord tijdens zijn campagne meerdere malen "*one of the the worst deals I've ever seen*" en herhaalde deze woorden tijdens zijn ontmoeting met Netanyahu. Sinds zijn aantreden staan de verhoudingen tussen de Verenigde Staten en Iran als vanouds op scherp, met Iraanse rakettesten aan de ene kant en nieuw ingestelde sancties aan Amerikaanse zijde. Netanyahu, die acht jaar 'lijdzaam' moest toekijken hoe het Iraanse regime, in zijn ogen, steeds brutaler werd, verwelkomt Trumps ferme taal en daarvan vergezeld gaande daden.

Behalve een kordaat optreden tegen Iran heeft Netanyahu nog iets te winnen met Trump. De door Obama ingezette terugtrekking van de Verenigde Staten uit het Midden-Oosten is voor Israël een punt van zorg. Netanyahu vreest voor een verdere retractie onder Trump, die heeft aangegeven een isolationistisch beleid te zullen gaan voeren. Door in te springen op Trumps wens om af te rekenen met *radical Islamic terrorism* en dit doel te verbinden met Iran, hoopt Netanyahu mogelijk ook een diplomatieke dan wel fysieke aanwezigheid van de VS in het Midden-Oosten af te dwingen.

Doelstellingen in het Trump-tijdperk

President Trump heeft, amper een maand *in office*, in geen land buiten de VS zoveel teweeggebracht als in Israël. Hoe gaat de 'koning van Israël' — met of ondanks Trump — zijn doelen verwezenlijken?

Netanyahu's grootste uitdaging wacht hem op binnenlands vlak, waar hij zijn macht moet veiligstellen. Dit doel is met Trumps verwerping van twee staten als enige oplossing mogelijk een stuk moeilijker geworden. De rechtse flank, door wie deze opmerking als een overwinning is onthaald, staat klaar om de ernstig verzwakte Netanyahu het vuur aan de schenen te leggen. De Israëlische premier, die aan heeft gegeven vast te zullen houden aan

een tweestatenoplossing, wacht hiermee een zware tijd. Hij zal proberen successen te boeken met symbolische overwinningen, zoals erkenning van Israëlische soevereiniteit op de Golanhoogten of de blokkering van een Palestijnse diplomaat voor een belangrijke functie binnen de Verenigde Naties. Het is echter maar zeer de vraag of en hoe lang zijn rechtse achterban hiermee genoeg zal nemen. Zowel Bennett als minister van Defensie Avigdor Lieberman hebben al alternatieve plannen aangedragen voor de 'klassiek beoogde' tweestatenoplossing.

In regionaal verband blijft Iran de komende jaren Netanyahu's grootste zorg. Om het hoofd te bieden aan te groot Iraans machtsvertoon, zal Netanyahu bij Trump — alsook bij de rest van de wereld — blijven aandringen op een krachtig optreden, wat dit ook mag behelzen. Hij zal zich hierin blijven presenteren als Trumps ultieme bondgenoot, niet alleen in de strijd tegen Iran, maar ook tegen *radical Islamic terrorism* in zijn geheel.

Voor alle doelen — het behouden van zijn macht alsmede de interne rust, en het beteugelen van Iran — geldt de relatie tussen Israël en de Verenigde Staten als essentieel. Aangenomen mag worden dat het in ere herstellen van de "special relationship" tussen de landen dan ook de hoogste prioriteit zal genieten. Dit betekent in eerste instantie een goede relatie met Trump. Netanyahu lijkt zich ervan bewust dat Trump, meer dan een vriend van Israël, in eerste plaats een opportunist is, die bovendien narcistische trekken vertoont. Ondanks de gunstige voortekenen zal hij zich dan ook niet naïef rijk rekenen met Trumps onverdeelde loyaliteit. In plaats daarvan lijkt hij zijn pijlen te richten op twee doelen: het investeren in de relatie met Trump en daarmee de relatie tussen Israël en de (regering van de) Verenigde Staten.

Voor het eerste punt kiest hij een eenvoudige maar mogelijk zeer doeltreffende manier, en de taal waarvan hij weet dat Trump daar gevoelig voor is. Netanyahu heeft zich sinds Trumps verkiezing in november enkel in (uitzonderlijk) positieve bewoordingen uitgelaten over de nieuwe Amerikaanse president, vaak in een adem genoemd met Israël. Zo stelde Netanyahu tijdens hun ontmoeting in februari dat "there's no greater supporter of the Jewish people and the Jewish state than President Donald Trump".

Een tweede stap is het ondergeschikt maken van andere staatsleiders of bilaterale betrekkingen aan de relatie met Trump en de Verenigde Staten. Dit werd zichtbaar toen Netanyahu zich de woede van Mexico op de hals haalde door in een tweet te beamen dat een muur "a great success" en "great idea" was. De tweet vertoonde grote gelijkenissen met die van Trump, die hem zelf geschreven zou kunnen hebben. Naast de inhoudelijke boodschap kan deze vorm van spiegeling worden gezien als een extra uiting van steun aan de Amerikaanse president.

Hoe anders was Netanyahu's benadering jegens Trumps voorganger Obama, die het regelmatig moest ontgelden. Bij Trump is dat ondenkbaar. Dit is een laatste, maar niet onbelangrijke reden voor Netanyahu's charmeoffensief: hij heeft Trump niet alleen nodig, hij is ook bang voor hem.

2021

Hoe Israël er over vier jaar uit zal zien is onmogelijk te zeggen, en bovenstaande geldt dan ook slechts als een verkenning van mogelijke toekomstscenario's. Eén ding is zeker: een vredesakkoord is in de ogen van velen verder weg dan ooit. Op de korte termijn lijken dan ook vooral de rechts-nationalisten de grote winnaar. Zij zijn er als minderheid in geslaagd het politieke zwaartepunt de afgelopen jaren gestaag naar rechts te laten opschuiven. Zolang links en gematigd Israël er niet in slaagt een vuist te maken, zal hun stem zegevieren. Dit betekent niet alleen een uitdaging van de zo angstvallig door Netanyahu aangeklampte status quo, maar ook van zijn eigen positie als premier. Het is dan ook maar zeer de vraag of de koning van Israël over vier jaar nog op zijn troon zit.

Emma Smit is politicoloog. Zij schreef dit artikel op persoonlijke titel.

1. 'Israel evicts Amona settlers as 3,000 new homes approved elsewhere', *The Guardian*, 3 februari 2017, www.theguardian.com.
2. 'Ten more years of Netanyahu?', *Haaretz*, 20 januari 2017, www.haaretz.com.
3. 'In Netanyahu's fourth term, what's next for Israeli settlements?', *Reuters*, 21 januari 2017, www.reuters.com.
4. 'Latest population statistics for Israel', *Jewish Virtual Library*, 9 februari 2017, www.jewishvirtuallibrary.org.
5. 'Ten more years of Netanyahu?', *Haaretz*, 20 januari 2017, www.haaretz.com.
6. 'What Trump could mean for the Israeli-Palestinian conflict', radio interview *WNYC*, 20 januari 2017, www.wnyc.org.
7. 'Netanyahu warns ministers: Regulation Bill could bring us to the ICC', *Ynetnews*, 25 januari 2017, www.ynetnews.com.
8. 'Lieberman: Supreme Court will "100% certainly" disqualify law', *Israel National News*, 3 februari 2017, www.israelnationalnews.com.
9. 'Legalization law passes its second and third readings', *Peace Now*, 9 februari 2017, www.peacenow.org.il.
10. 'Is Iran still Israel's top threat?', *The Atlantic*, 8 februari 2017, www.theatlantic.com.